

Mitjorn-gran 24 Agost de 1912

Ayn primé Núm. 5.

LLUM

NOVA

Quinzenari independent.

Portaveu de la Secció MINERVA de L' UNIO DE MITJORN - GRAN.

REDACCIÓ Y ADMINISTRACIÓ

Plasseta, 1.
Mitjorn. — Sant Cristófol.

SUSCRIPCIÓ

A Espanya cada trimestre 0'30 pta.
A fora id. id. 0'60 "

Núm. solt 5 cénts.

El sebrer no ocupa lloc

De petit que me ho digueren aixó y sempre s' ha anat diguén y ho he repetit jo mil voltes a tots aquells infants y bergantets — petits amics meus—que van a escola. Es molt freqüent entr' ells, sobre tot entre los mes tendres que no poden pahir benbé certes explicacions del mestre—encara que rudimentaries—perque sa atenció no pot produhir-lis l' efecte d' un rahanament sòlid, d' una reflexió ja cimentada; es molt freqüent torn a dir entre tots ells eixa mena de intemperancies que relluen pasant de manifest son caràcter refractari a tot quant suposa mètode, encomana regles, imposa orde en los plans d' estudi pera que sa gestació sia feta am bon profit. L' alumno jove molt jove no se 'n preocupa de perdre 'l temps. Y si es cert que alguns rebutjen aquest defecte per afecte del camvi d' edad (reflexió orientada), també ho es molt y llastimosament, el que la inmensa majoria no procure rectificar.

* *

L' analfabetisme en tot Menorca es avui bastant extès encare. Molt s' ha fet pera minvarlo y s' està fent. Pero, falta trobar una fórmula que eviti poc a poc, ab parsimonia y mesura, eixa juvenil indiferencia, que res seria si a la seva hora, en el moment oportú, la mateixa indiferencia reaccionás en sentit contrari.

* *

¿Quina ha de ser y còm plantetjar la tal fórmula?... Ne tenc una idea... un esboz; pero apuntar-ho aquí ara fería massa llarg aquest article y de moment diré no mes lo essencial: formar grops o colonies escolars en tots los poblets de la illa mes atrassats per manca de element y atreuer a tots los joves y minyonets del camp per medi de excursions encisadores que sien càtedra d' ensenyances a l' aire libre, acostumar-los a llegir en el gran llibre de la Naturaleza com a preparació d' instint pera que a la vegada y gradual-

ment vagien llegint també cada die dues hores, una, mitja, un quart quan no, en los cartells y llibres de la escola. No resulta del tot productiva la tasca—per lo regular monótona, bon-i-be enmolada dins escassas variants—entre quatre parets illuminades ab mapes y cartalons. Y parl' en general y parl' ab mes motiu pera aquells que no senten per l' estudi ni un petit de vocació; res se hi vegia en aquets mots de depressió pera los mestres—majorment rurals, apòstols de la ensenyansa condemnats, diriem, a viurer sense una alenada d' ambient qui lis recompensi sos sacrificis.

* *

Hi ha que modificar los valors sia com sia, si volem que la ensenyansa penetrie mes enllá dels murs de Mahó, Alayó y Ciutadella—dites com a poblacions més importants—ab totes les altes mires d' un altruisme redemptor vers los linders vilatans, vers los camps endins.

Esclaus los del terror per l' egoisme de son treball, mai lo troben prou aquest, ni sedolls se 'n senten, ni, molts cops, contents... y axís acaben per ser homes-coses, màquines en forma humana bon-i-be adaptades al terròs com signe de intransigencia capdal, enemiga de tota reforma en llurs sistemes de generació en generació heredats en el decurs de tants de sigles.

* *

Les colonies escolars son casi nulles a Menorca. Y es precis que n' hi hagi mes, moltes mes, escampades per tot arreu, fins en el rencó de mes enfora, si obre se vol fer ben cultural; duguem al camp los elements indispensables pera planta-hi sava d' amor per la ensenyansa integral, vulgarizantla, instituint centres d' excursions en cada poble, en cada vila, ab ramificacions a les companyies casolanes. Es precis que hi hagi aixó. Tots sabem perfectament que molts dels que si gueren escolars en sa infantesa, quan adultes ho deixaren correr. ¿Per què? Per lo de sempre: per falta de intuició, per manca de suficient força inductiva... indicis estos dos ben eloqüents de que hi ha molta feblesa pera assegurar el bell domini de investigació y romper de cop y volta ab

una resignació vergonyosa que contribueix a que perduri el fals criteri, casi be tradicional, de que los humils hey son pera fer feina honradament y prou.

Un menorquí il·lustrat ha dit fa poc qu'entre la gent del camp hi ha molt que fer pera posar-la en el estat de independència que mereix. Donemli idò noltros los vilatans que puguem donarli. L'esprit de germanor sia en noltros l'anima de son remey. Fayem tots lo que nos pertoca pera divuit milions d'espanyols—com digué un escriptor notable—puguem contemplar l'esplendor d'aquesta illa diminuta.

Pere Roselló.

Mahó - VII - 1912.

Sa festa de Sant Cristófol

Dia 4 des mes que som celebrá nostre poble sa festa de *San Cristófol de sas corregudas* aixi anomenada pera diferenciarla de sa exclusivament religiosa ab que tots ets anys el dia 10 de juriol honra nostra parroquia a n'es seu Patró. Aquesta festa de poble que tan diverteix a sa atlotea, se es celebrada enguany de un modo poch sa poch lla com los anys darrés passats, es a dir, ab una forma capritxoss y de flach gust molt diferenta de sa encantadora que li donaren es nostros avis. Cosa de poch mes de cinquanta anys enrretera no feyan com ara de ferla es diumenge que mes mos encumande, sino que si Sant Pere queya a mitjan setmane, Sant Cristófol es feya es tercer diumenje vinent y si en divendres ó en disapte es quart.

Per sa cualcada aquets any han tret o nombrats tres *caixers y sobreposat*; abans no mes entreyendos, un pagés y un menestral o vile y adams es *sobreposat* qui ere fedrí y un any surtia des bras de pegesia y es venidor des de sa vila. Avuy en dia qui vol esser *caixer*, per medi des Batle ho fa sebrer a s' Ajuntament y surt nombrat; pero antes no era aixi sa costum, que era de la siguent manera: ajuntats es retjidors dalt la Sala, no sé per debes quin temps, pero supós que serie un poch antes de S. Juan *treya* ó nombrava es *caixers* o obrers de sa Cofradia de S. Cristófol y un *sobreposat* o sia es penoner de la mateixa. La Sala amb unió del Rector també nombrava ets obrers y penoners de sas confradias del Bon Jesús, de la Mare de Deu y de S. Joseph de un modo semblant als obres o *caixers* y penoner o *sobreposat* de sa cofradia de Sant Cristófol ab sa diferencia de que vas tres primeras confradias no mes feyan festa de Esglesia. Amb aço es veu que es *caixers* de S. Cristófol y es *sobreposat* no eran mes que ets obrers y penoner de Sant Cristófol quins eran obligats a captar blat, formatje y diners para satisfer es gastos relligiosos y profans de sa festa que se pagavan tots de lo que se arreplegava y si tenian pó de no replegar prou, rifavan una por-

cella o un porcastre. Uns cuants anys molt magres que hi va haver entre 1839 y 1846 van esser causa de que sa gent perdés ses verbas y sa donera, de modo que diferentas vegades ets obrers hi van haver de efegir un poch de sa seva butxaca y pera no perjudicarlos s' Ajuntament comensá a pagar lo any 1847 algún gasto de Esglesia.

Durant molts any, sa gent creya que es qui era nombrat *caixer* havia de servir per força y sino havia de cercar sustitut. Aqueste ideas van durar aquí a n'es Mitjorn fins darres los anys 1862 o 1863 en que s' Ajuntament trague *caixer* a n' En Bep, fuy de lo Amo Antoni Jover pagés de Granada, qui va remenar s' asunto y afina que no era obligatori aceptar es carrech y no l va voler. S' Ajuntament nombrá un altre *caixer* qui aceptá; pero desde aquest any va comensar a decaurer sa festa.

Es llegidors de LLUM-NOVA pens estaran contents els hi doni novas de una llum veyá, molt primitiva ab la que illuminavan los balls publichs a sa nit. Quant encara no coneixian es petroli nostros avis, demunt un cavall de rocas que hi havia aferrat a la Obra de la Esglesia, ahont avuy hi ha sa carniceria, posavan un canalobre gros fet de tres corvas de ferro fermades a semitx, de manera que a cada cap formassin un tres-peus y demunt es de dalt hi tenian com un garbell de ferro ab un retxat com de clavaguera, encenent dalt ell llenya menuda ben seca y a sa claror de sas flamarades y amb só de guiterra y violí ballavan fandangos. Per un libre de rebudas de lo any 1805 he vist que lo encarregat de mantenir es foch durant es ball, guanyá 14 sous aquell any y el venidor 13 y 6 diner.

Antes de acabar diré que els beneficis y perdus eran dels *caixers*; el *sobreposat* no hi entrava pero tenia per ell tres dansades una a cada ball y comandava de si fetas las passadas a sa plassa (tres amunt y tres avall) volia ferne mes o si trobava de fer enar cap a retiro els *caixers* y regidors.

Sas *corregudas* a n'es cos eran dirigidas per el Sr. Magnífich Batle, y es premis eran: pera es cavalls y potrus cuyeras de plata y per sas mulas un parey de ferraduras. Es qui ho sentin a dir per primera vegada els hi costará es creureu, pero no tant si tenan en conta que en aquell temps tothom sen enava ab sa idea de que sas mulas per ses potas de darrera no se esquinxan y no mes las aferravan sas de devant. Las cuyeras dets ases eran unes semblants a cuyeras de llauna las que se deyan de Alger. En quant a n'ets homos guanyavan una pesseta y ets atlos devuit doblers.

A sa arribada des cos es dos *caixes* enavan per es carrers y de casa en casa repartint la aigo de lavanda ó sia sa *aigo-rós*, la que també distribuían dins la Esglesia mentras cantavan sas Completas es dissapte y durant sa Missa major es diumenge.

Per una altre elcasió deix es donar conta de alguns altres petits però interesants detalls de sas costums seguidas per nostros avis ab motiu de sa

festa major, ja que aquet article se faria massa llargh y feixuch.

Bernat Borrás,

Carta oberta

SR. D. ANDREU FERRER.

Mitjorn-Gran.

Molt Sr. meu y amich: Sols V. y els altres amichs de Mitjorn-Gran qui coneixen el meu amor al poble ahont vaig neixe y es meu entusiasme per quant tendesqui á millorar-lo, poden ferse carrec des pler des gust amb que vaig llegir el primer nombre de LLUM-NOVA que sortí el 29 del Juny passat. Encara que sols ves sa firma baix d'un curt articlel, coneguentlo a V. y a tot es be que dins Mitjorn ha fet per s' instrucció y progrés, no vaig duptar gens de que V. era es promotor y es principal impulsor d'aquesta nova idea.

Al mateix temps que'l felicit, com a tota la Redacció d'aquet simpatic periodic, me felicit a mi mateix per esser fill d'un poble que en tant curt temps ha dat passes tan llargues cap al progrés.

La vesita de LLUM-NOVA ni ha fet recordar el Mitjorn de cinquanta anys enderrera, de durant la meua infantesa—ara en tench 60—en que aquest poble estava abandonat a sa mes completa rutina. Allavors, ni tant sols hi havia mestre d'escola, que dissipás ses tenebres de l'ignorancia, y a jo y alguns altres mos ensenyá les primeres lletres es sabater Mestre Llorens Riudavets, que encara viu, tenguetmos rodats á la seua banqueta. Poc temps després arribá un mestre oficial, el Sr. Bernals, el primer que vam cuneixer, qui va essé el qui va du el primé raig de llum a n' aquet reconet.

Mes tart, ordenat ja sacerdot, me vaig ausentar de Mitjorn, fa trenta anys que veridesch fora y en ses curtes escapades que de tant quant faig cap al meu poble he pogut compendre la variació que fa poch anys s' ha feta, les institucions que aquí s' han creades y l'educació que s' ha espargida, però sobre tot avuy m' encanta la LLUM-NOVA que ha brillat potent, la qual tendeix a il·luminar als mitjorners, y als de fora, a fe compendre la veritat de lo que aquí s' ha fet y passat y majorment de tot es bé que pot y deu fersé. Per aço al pensar que a tot aço li devem a V. que ha sigut l'enviat de Deu per fé tant de bé, al considerar (no s' alarmi sa modestia) que entre tots, es el capás de dirigir, governar y sobre tot instruir y educar aquet poble y treurerlo de s' estat rutinari en que's trubava, el felicit coralment y m' oferesch á V. y á tots els qui treballan per aquesta obra, en quant pugui ajudar, y sobre tot prec á Deu la benehesqui y a V. li don coratge y forces per aguantarla estona.

Amb sentiment he vistes ses inicues companyes que alguns elements perturbadors, inimichs de V. y empenyats en destruir ses bones obres, es-

tan fent, fins damunt altres periodichs de Menorca. Sé que aquets elements fan cuant saben per enemistar-lo amb el poble y desprestigiar-lo, pero assó ha d'animar mes y mes el seu gran zel en propagar la llum, la veritat y el gran bé que fa á la societat, recordant les paraules que digné Jesucrist a sos deixebles al anunciarlos que sofririan persecucions per la veritat y la justicia.

Lo que m' estranya es que aquets homus pretenguin professar se mateixa religió y vulguin passar per bons Mitjorners.....; axó me dona a compendre que s' enveja y el rencor son els únichs alicients que animan aquets pobres cegats, alimentant aixi ses passions. Pobres d'esperit! Serian dignes de compassió, si no reynás en ells la malicia.

Sápiga que sempre te a ses ordes á son amich que de veres l'estima y b. s. m.

ANTONI MOLL PORE.

Fort-de-l'Eau, 22 Juniol de 1912.

LA VACA CEGA

Topant de cap en una y altra soca,
avancant d'eyme pel camí del' aigua
s' en va la vaca tota sola. Es cega.
D'un cop de roc llensat amb massa trassa,
el bailet va desferli un ull, y en l'altra
se li ha posat un tel: le vaca es cega.
Ve a beurrarse a la font com ans solia,
mes no amb el ferm posat d'altres vegades
ni amb ses companyes, no: ve tota sola.
Ses germanes, pels singles, per les comes,
pel silenci dels prats y en le ribera,
fan sonar l'esquellot, mentres pasturen
l'herbe fresca a l'atzar. Elle cauria.
Topa de morro en l'esmolada pica
y recule afrontada; pero torna,
y abaixe el cap a l'aigua, y ben calmosa.
Ben poc, sens gaire set. Després aixeca
al cel, enorme l'embanyada testa,
amb un gran gesto trágic; parpelleja
sobre les mortes nines, y s' en torna,
orfe de llum sote del sol que crema,
vaicil·lant pels camins inoblidables
brandant, llanguidament la llarge cua.

† Juan Maragall

MIRANT ARREU

Y assó, que se diu, essé malcriats o que? Vos dir que á ses bromes d'en *Quatre anys* les preniu amb befa? Vos assegura que si reys es perque teniu es cuiru molt gruixat, y sa cara furrada de pell de gamussa. Vol dj que s' altre dia fent befa una cuadrillete, dins sa carniceria de lue que en

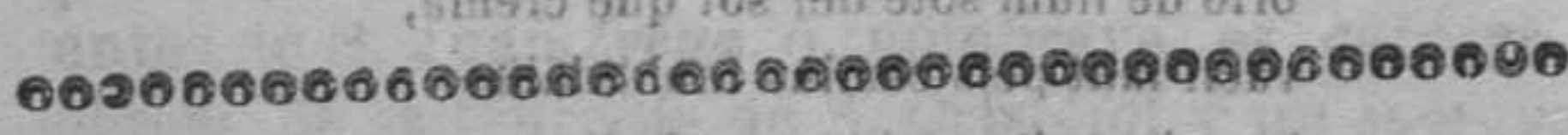
Quatre unys digué per tots es qui hy vana pensu-
 má espeix y a ferí nosa, un vá di: Ara m'asseuré
 y tot damunt sa taula y al mancu darem feyna a
 n' en Cuatre unys, si hu veu. S' hi va assure y
 cuant se va alsá, com sa taula es de ciment pot-
 lant, en va fé caure un cantell de davés dos pams.
 ¿Que tal? ¿Vus ha agradat es frit? Heu feya perque
 heu ves en *Quatre unys* y tingúes de que ralla,
 pero mes que ell, valdria que s' hi hagués interes-
 sat es batlé, y li hagués aplicat un bon correctiu.
 Es ben hora que es batlé no fassi tant *ets unys*
grossus amb aquesta gent.

No, y heu de sebre que á voltros mes que á
 ningú vos toca esser ben educats, perque formau
 la cuadrilleta d'aquell *exmestre* que tot es dia
 diu que aquí está ple de malcriats. Y crech que
 heu deu di amb tot es cor, perque com no te
 ningú mes que l'acompanyi per vuy, tots lus
 que veu, heu deuen essé. Vuldria no fos aixi, y
 que al menos ells dassin proves de bons atlots,
 sino llevarán s' honra al *Sr. exmestre*.

¡¡María Santísima!! ¡Quin tuf! Quina pudó! ¿Pe-
 ró y que s' assó? Bartomeu Moll, Cavaller des
 Casinu! No vos n' hau entemuts d'aquesta ulure-
 ta que senten al surtir de cavostra. ¿Deu essé
 d' animal mort? Vam encenguem un mistu, *ririch*.
 Vam acostel aquí, vam allá! Ja heu veig tot. Es
 vostrus parruquiáns cuant surten es vespre, ve-
 nen a fe *es roy*, aquí y vos destrúixen ses parets
 y es benestar as carré. No deuen teni escusat á
 casseua? Les devia escapar? Pero ell segons diuen,
 es casi cada vespre, y assó arribará a ser un femé.
 Es necessari que voltros dos les faixen a tots un
 bon sermó y si no vos creuen, enviaulos a sa casa
 carré de *Bonavista* nombre 100, que allá tench
 un escusat molt gran, y a cada un que n surti, li
 donaré una llibretete que conté *les regles d' urba-*
nidad, y ademés lis posaré un lletradu á n' es front
 que digui:

Una llimosneta per construí un escusat á sa
casa.
En quatre uys.

CRÓNICA

DE CANOSTRA

—Aquest setmana varem trobá baix de sa porta
 un anónim que deya: «Convé que LLUM-NOVA o
 el seu Administradó, fassin una capta per doná a
 fé am'es Serenu aquet pregó: Se fa a sebre a n' es
 públich, que avuy y molts de dies s' ha perdut
 an *putecari*. Se suplica al qui l' haja trabat que l'
 dugui a sa farmacia y allá el faixi está mes sub-
 jecte. Es qui assó logrará, guanyará s' agraument

des *putecari* y de s' seus clients.» Aço deya s' ano-
 nim pero moltrus no hu vulem fer perque no mos
 agraden ses *mesquineses*.

—Segons mos comunican d' Artá, la Sra Mag-
 dalena Sureda esposa del Sr. D. Andreu Ferrer,
 Mestre d' escola des Mitjorn-gran dia 8 va donar
 a llum un fiet sa y robust. Sa mare segueix tam-
 bé amb bon estat. Va essé batiat amb el nom de
 Cristófol. Deu les ne doni alegría y que 'l puguin
 veure ben colocat y aixi com ells desitjin. Tota la
 Redacció de LLUM-NOVA les dona la mes coral
 enhorabona.

—Sensillisima ha estada s' anyada en es terme
 des Mitjorn, de tal manera que flochs que molts
 d' anys fan dossentes curteres enguany han fetes
 cincuenta. Se pot di que 's estat un mal any. Deu
 mos quart de mes y mos doni als qui venen, si
 convé, lu que enguany s' ha perdut.

—Al nombre passat parlant de sa festa de Sant
 Cristófol no vam pensar á dir que ses corregudes
 de cavalls van essé molt interessants guaynant
 les dues cuheres es caull de L' Albaida contra sos
 companys de Mungofre y Biniserrayet. Es premi
 de ses mules fon d' un matxu de La Cova y vencé
 á n' ets ases es de Albraxella. Dels homos guan-
 yá un ferreriench que no conixen y dets atlots un
 fiy de' Antoni Coll de *Binicudrell*.

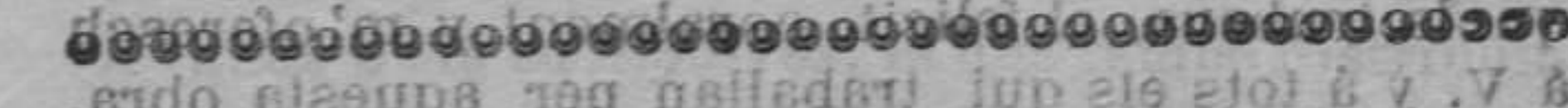
—Fa poch dies amb motiu d' una visita a
 n' aquest poble del Administrador de Correus va
 ser canviat el carru y matxu que duyan la maleta
 a Mercadal, perque caminavan a poc a poc, amb
 un cavall y carretó. Es cavall es magre qui no
 s' aguanta dret. Si flach era es matxu, molt mes
 hu es el cavall, que capas seria de cauré mort a
 mitj cami. El carretó molt vey y petit de tal ma-
 nera que bon y be no hi quep un passatgé.
 ¿Cuant s' ha de arreglar la cuestió de correus?
 Es ben hora.

Correspondencia de LLUM-NOVA

D. Pere Roselló. Avuy va un dels seus articles, els altres anirán
 mes endevant.—*Sr. Francesch Bedolat*. Les xerades y preguntes
 anirán. Els Geróglifichs son castellans y no convé mesclar ons
 amb caragols.—*Quatre unys*. Vos respondreu de lo que deys. Mos
 descarregam.—*Un mallorquí*. Anau á estudiar un parey de cursos
 gramática y en sabreu mes.—*Pacífico*. No mos hi ha cabut.
 Será al altre.—*Un desventurat*. Aquesta vegada tampoc no n tro-
 bou de ventura.

Deixam la Secció Recreativa p' el nombre qui ve.

En le imprenta de aquest periodich se tro-
 bará molts clases de Diccionaris, llibres de
 escola y de religió, com també tota clase de
 papé y objectes de escritori, etc., etc.

Imprenta y llibreria de S. Fábregues.—Ciutadella.